

Continu Onderzoek Burgerperspectieven

Kwalitatieve verkenning onder burgers

Verkenningsthema: Perspectieven op buitenlandbeleid

7 oktober 2024 – versie 1

Projectnummer SCP: 201865006.028.076

Projectnummer MARE: 2024094

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	1
1. Inleiding	2
2. Onderzoeksverantwoording	3
2.1 Opzet en uitvoering van het onderzoek	3
2.2 Interpretatie rapportage	3
2.3 Context onderzoek	3
3. Resultaten	5
3.1 Impressie gesprekken	5
3.2 De stemming over Nederland	6
3.3 Verkenning binnenland- versus buitenlandbeleid	7
3.4 Gepercipieerde belangrijke doelstellingen buitenlandbeleid	10
3.5 Afweging accent in beleid: meer op binnenland of buitenland gericht	12
3.6 Wensen ten aanzien van volgend onderzoek	15
4. Slotbeschouwing	17
Bijlage 1 – Gespreksleidraad	19
Bijlage 2 – Respondentoverzicht	23

1. Inleiding

Aanleiding en achtergronden

Het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) voert sinds 2007 het Continu Onderzoek Burgerperspectieven (COB) uit. Dit onderzoek heeft tot doel ontwikkelingen in persoonlijke en maatschappelijke zorgen van Nederlanders te volgen en te analyseren. Door middel van kwartaalenquêtes en verdiepend kwalitatief onderzoek worden ontwikkelingen in perspectieven van burgers gevolgd.

Met ingang van 2022 wordt het kwalitatieve onderzoek uitgevoerd door Verian (voorheen Kantar Public) in samenwerking met onderzoeksbureau MARE.

De algemene onderzoeksvraag voor de groepsgesprekken is door het SCP als volgt geformuleerd:

Wat zijn de maatschappelijke zorgen van Nederlanders?

Naast deze telkens terugkerende onderzoeksvraag wordt elk half jaar op basis van actuele maatschappelijke ontwikkelingen een aantal specifieke onderzoeksthema's toegevoegd.

In april 2024 is het volgende verdiepingsthema aan de orde gesteld: *perspectieven op het buitenlandbeleid van Nederland*.

Dit rapport beschrijft de onderzoeksresultaten van de vier groepsgesprekken die Verian/ MARE op 10 en 12 september 2024 in respectievelijk Amsterdam en Eindhoven heeft uitgevoerd. Hoofdstuk 2 geeft een verantwoording van de opzet en de uitvoering van het onderzoek. In hoofdstuk 3 gaan we in op de bevindingen rond het thema. Tot slot vatten we in hoofdstuk 4 de belangrijkste bevindingen samen. Afsluitend zijn in de bijlage de gespreksleidraad en het respondentenoverzicht opgenomen.

2. Onderzoeksverantwoording

2.1 Opzet en uitvoering van het onderzoek

Verian/ MARE heeft op 10 en 12 september 2024 vier groepsgesprekken gevoerd in respectievelijk Amsterdam en Eindhoven. In overleg met het SCP is besloten om de vier groepen algemeen publiek naar opleiding in te delen:

Groep 1 Amsterdam: algemeen publiek, 18 t/m 74 jaar (t/m mbo)

Groep 2 Amsterdam algemeen publiek, 18 t/m 74 jaar (hbo-plus)

Groep 3 Eindhoven: algemeen publiek, 18 t/m 74 jaar (t/m mbo)

Groep 4 Eindhoven: algemeen publiek, 18 t/m 74 jaar (hbo-plus)

Binnen de vier groepen is een spreiding nagestreefd naar geslacht, gezinssituatie, dagelijkse bezigheden (beroep) en leeftijd.

De selectie van de deelnemers is uitgevoerd via het Verian panel (NIPObase). Uit het panel is een gestratificeerde steekproef getrokken waarbij geselecteerd is op woonplaats en spreiding is aangebracht naar leeftijd, geslacht en opleidingsniveau. Een willekeurige selectie van relevante panelleden uit de regio Amsterdam en Eindhoven kreeg een email met een uitnodiging voor deelname aan het onderzoek. In totaal stuurden we 3.424 (1.495 in Amsterdam en 1.929 in Eindhoven) uitnodigingen waarop 167 panelleden zich aanmeldden voor deelname. Met inachtneming van de criteria ten aanzien van leeftijd, geslacht en dagelijkse bezigheden is een selectie gemaakt. Vanwege uitval van respondenten in Amsterdam en Eindhoven in de groep t/m mbo-opgeleiden is een in marktonderzoek gespecialiseerd selectiebureau gevraagd aanvullend drie deelnemers te werven.

In totaal hebben 28 personen deelgenomen aan de gesprekken. De opkomst van de t/m mbo opgeleide groep in Amsterdam was uitzonderlijk laag met 5 personen. Een persoon kwam te laat om nog mee te kunnen doen. De lage opkomst is waarschijnlijk veroorzaakt door de extreme weersomstandigheden die middag met enorme hoosbuien. Een overzicht van de achtergrondgegevens van de deelnemers is opgenomen in bijlage 2.

De gesprekken zijn gevoerd aan de hand van een gesprekspuntenlijst die in overleg met het SCP is opgesteld (zie bijlage 1). Alle vier de groepsgesprekken hebben twee uur in beslag genomen.

De groepsgesprekken zijn gevoerd op de onderzoekslocatie van MARE in Amsterdam en een locatie in Eindhoven. Drie onderzoekers van het SCP hebben de gesprekken in een andere ruimte simultaan gevolgd via een gesloten tv-circuit.

2.2 Interpretatie rapportage

Kwalitatief onderzoek stelt ons in staat inzicht te verkrijgen in opvattingen van mensen en de achterliggende verklaringen daarvan. Deze vorm van onderzoek is open en exploratief en gaat uit van wat de deelnemers zelf ter sprake brengen. Bij kwalitatief onderzoek gaat het om het beschrijven van de diversiteit aan opvattingen en niet om de frequentie waarmee bepaalde uitspraken worden gedaan.

De resultaten uit dit kwalitatieve onderzoek zijn niet generaliseerbaar naar de groepen zoals zij voorkomen in de samenleving. Wel geven ze een beeld van de opvattingen die leven onder burgers over de onderscheiden thema's. Opgenomen citaten dienen ter illustratie; de citaten van deelnemers zijn cursief aangegeven.

2.3 Context onderzoek

Ten tijde van het onderzoek waren er diverse zaken nadrukkelijk in het nieuws, waaraan soms werd gerefereerd in de groepsgesprekken. Een bloemlezing uit de media:

- Duitsland voert grenscontroles in aan de grenzen. Dit doet Duitsland naar eigen zeggen om terrorisme en illegale immigratie te voorkomen.
- Het ledental van vakbonden daalt snel. Nog maar 15% van de werknemers is lid.
- De drinkwaterbedrijven in Nederland geven een waarschuwing af voor de waterkwaliteit van de Maas in verband met de schadelijke stoffen die worden geloosd.
- Mario Draghi – voormalig premier van Italië en oud-voorzitter van de Europese Centrale Bank - heeft een rapport uitgebracht over de onder druk staande concurrentiepositie en economie van de EU. De economie loopt steeds meer achter op de VS en China; energie is te duur, er is te weinig innovatie en de defensie-industrie is te klein. Er is ongeveer 800 miljard per jaar aan Europese investeringen nodig om de VS en China enigszins bij te kunnen houden. Dit betekent dat niet alleen bedrijven, maar ook lidstaten moeten bijdragen en er eventueel gezamenlijke schulden door de EU moeten worden aangegaan. Nederland staat hier terughoudend tegenover, net zoals Duitsland.
- Nederlandse vakbonden komen in actie voor het behoud van de vroegpensioenregeling. Het gaat om stakingen in het openbaar vervoer en acties van de politie.
- Het eerste verkiezingsdebat tussen Kamala Harris en Donald Trump geeft als uitkomst te zien dat Harris als winnaar uit de bus is gekomen.
- Een nieuw stikstof- en natuurplan van minister Wiersma brengt de eerder bedongen uitzonderingspositie van Nederland ten aanzien van Europese regels in gevaar. Het risico bestaat dat het geduld in Brussel opdraait en er consequenties volgen.

3. Resultaten

3.1 Impressie gesprekken

Onderstaand geven we per groep een korte sfeerimpressie van de gesprekken in Amsterdam en Eindhoven.

In het algemeen:

In deze meting staat het thema 'buitenlandbeleid' centraal. Dit is een onderwerp waarbij men de aanloop nodig heeft om eerst in te gaan op problemen die binnenlands spelen en moeten worden aangepakt om vervolgens de overstap te maken naar het buitenlandbeleid. Want het is best lastig voor deelnemers om te formuleren wat men belangrijk vindt in het buitenlandbeleid. Het blijkt dat de deelnemers in Eindhoven zich zeer bewust zijn van het feit dat ze in een grensgebied wonen en in een regio werkzaam zijn waarin veel (kennis)arbeidsmigranten werkzaam zijn. Dit komt bij hen veel nadrukkelijker naar voren dan bij de groepen in Amsterdam. Maar ondanks het lastige onderwerp geven verschillende deelnemers na afloop te kennen dat ze het waardevol vonden om in een groep met elkaar van gedachten te wisselen.

Specifiek per focusgroep:

t/m mbo opgeleiden Amsterdam

De opkomst in deze groep is ongebruikelijk laag met vijf deelnemers, een zesde was echt te laat om nog te kunnen deelnemen. Het slechte weer is hier waarschijnlijk debet aan geweest. De sfeer in de groep is in het begin van het gesprek vrij ontspannen, maar dit verandert in de loop van het gesprek naar een soms ingehouden soms minder ingehouden gespannen sfeer. Dit wordt veroorzaakt door opvattingen van een deelnemer en de geladenheid waarmee deze worden geuit. Dit dreigt even uit de hand te lopen, maar de groep weet met elkaar uiteindelijk toch een constructief gesprek te voeren. Het onderwerp buitenlandbeleid roept verschillende reacties op; men kan vrij goed aangeven op welke manier maatschappelijke problemen in Nederland beïnvloed worden door buitenlandse ontwikkelingen of regelgeving (EU). Bij het nadenken over het buitenlandbeleid van Nederland heeft men meer moeite om weer te geven wat dan het streven moet zijn; dat levert wat meer een worsteling op mede in verband met nogal uiteenlopende inzichten hierover. Maar uiteindelijk blijkt dat men in het rekening houden met belangen van Nederland ten opzichte van belangen van het buitenland wel weer haarfijn de mogelijke dilemma's hierin kan benoemen.

Hbo-plus opgeleiden Amsterdam

In deze groep is de sfeer in het begin van het gesprek terughoudend, maar wel gemoedelijk en dit blijft zo gedurende het gesprek. Er is betrekkelijk veel eenduidigheid in hoe de deelnemers over de thematiek denken en in de gesprekshouding die zij daarbij aannemen. De deelnemers formuleren hun meningen en indrukken bedachtzaam. Men weet niet precies wat men onder 'buitenlandbeleid' moet verstaan en er is weinig beeld bij hoe hier vanuit de Nederlandse regering op dit moment invulling aan wordt gegeven. De deelnemers kunnen verschillende onderwerpen aandragen die in dit kader relevant zijn, waaronder klimaat, migratie en veiligheid. De deelnemers vinden het wel moeilijk om uit te spreken hoe de regering zich ten aanzien van die onderwerpen moet opstellen. Een gepercipieerd gebrek aan kennis van de thematiek speelt hier een rol bij. Ook is er een zekere voorzichtigheid te bespeuren als het gaat om meer gevoelige kwesties, zoals migratie en de opvang van vluchtelingen.

T/m mbo opgeleiden Eindhoven

Het is een heel gezellige en open groep. Deelnemers beginnen al met elkaar te kletsen voorafgaand aan het gesprek. Ze reageren in het gesprek ook echt op elkaar op een vriendelijke manier. Ze bevestigen elkaar eerder in de meningen dan dat ze in discussie gaan met elkaar. Een deelnemer brengt regelmatig een ander

perspectief – zeker bij migratieproblematiek – omdat ze een partner heeft van kleur. Ze signaleert dat er verschillend wordt omgegaan met vluchtelingen uit Oekraïne en vluchtelingen uit Afrika. De groep reageert hier verdeeld op. Het thema buitenlandbeleid komt bij de deelnemers in feite uit bij de stelling: de groep is van mening dat er meer aandacht moet zijn voor de problemen in Nederland en minder aandacht voor het buitenland. Ze vinden dat er internationale elementen zitten in de problemen in Nederland, maar ageren tegen de 'ongelijkheid' tussen landen in Europa. Het feit dat ze dicht bij de grens wonen en prijsverschillen merken op allerlei terreinen tussen Nederland en België houdt hier zeker verband mee. De woningnood, zorg, drugsgebruik en hieruit voortvloeiende criminaliteit houdt hen zeer bezig.

Hbo-plus opgeleiden Eindhoven

In de groep is er sprake van een prettige groepsdynamiek, waarbij de deelnemers actief onderwerpen aandragen en op een respectvolle wijze de discussie met elkaar aangaan als zij van standpunt verschillen. Eén deelnemer zet zichzelf neer als een kennishouder, terwijl er ook enkele deelnemers zijn die aangeven dat zij weinig beeld hebben bij het buitenlandbeleid van Nederland. De groep is het erover eens dat 'veiligheid' een prioriteit moet zijn in het buitenlandbeleid. Op andere onderwerpen is er wat meer verdeeldheid, bijvoorbeeld ten aanzien van milieu. Waar dit voor de een wakkerlijger is met het oog op de toekomst, heeft de ander de indruk dat dit probleem wordt overtrokken door de media. Wat binnen deze groep opvalt, is dat er heel sterk in internationale verbanden wordt gedacht. Nederland is niet meer los te zien van de EU en veel problemen die er spelen, kennen niet alleen de oorzaak en oplossing in Nederland. De houding ten aanzien van de EU is in deze groep daarbij betrekkelijk positief.

3.2 De stemming over Nederland

Aan het begin van het gesprek is allereerst bij deelnemers nagegaan welke onderwerpen hen bezighouden, denkend aan Nederland nu en in de toekomst. De deelnemers zijn redelijk eensluidend in de thema's die ze naar voren brengen: woningnood, (ouderen)zorg en de omgangsvormen met elkaar in de samenleving. Huisvesting is al langere tijd een belangrijk onderwerp waar mensen zich zorgen over maken. De zorgen zijn velerlei: op zoek zijn naar een ander huis vanwege de sloop van het eigen huis, het niet kunnen vinden van een kleiner/ ander huis, zorgen over opgroeiende kinderen en of ze nog wel op zichzelf kunnen gaan wonen. En ouders die met volwassen kinderen in huis wonen, omdat hun kinderen niks betaalbaar kunnen vinden. Nieuw is dat er bij de ouders een duidelijke irritatiefactor zichtbaar is; ze voelen zich gedwongen om nog met hun kinderen in een en hetzelfde huis te wonen en zien daar niet binnenkort een eind aan komen. Het geeft hen een uitzichtloos gevoel.

Ten aanzien van de zorg blijkt dat de zorgen enerzijds gaan over de betaalbaarheid met de stijgende premies en het eigen risico. Maar ook over de ouderenzorg en het probleem om mantelzorg te verlenen met daarbij gevoegd de angst hoe het zal gaan als men zelf zorg nodig heeft in de toekomst; dat is meer de blik als (toekomstige) consument van zorg. Daarnaast is er vanuit zorgprofessionals te horen dat de personeelstekorten enorm zijn en de wachtlijsten toenemen voor verpleeghuizen en geestelijke gezondheidszorg.

De omgangsvormen zijn een blijvend onderwerp waarover onvrede bestaat. Mensen hebben korte lontjes, er wordt weinig gemeenschapsgevoel ervaren en een verminderde tolerantie ten opzichte van elkaar.

De groepen leggen ook verschillende accenten. In de t/m mbo opgeleide groepen komt verder het nieuwe kabinet als bron van zorg naar voren evenals het gebrek aan consequent beleid in het terugsturen van vluchtelingen die geen verblijfsvergunning krijgen. Maar ook de problemen die het gebruik van drugs veroorzaken en de normalisering van het drugsgebruik onder jongeren.

Hbo-plus opgeleiden noemen klimaat als onderwerp dat hen bezighoudt. En de hbo-plus opgeleiden in Eindhoven benadrukken de noodzaak van arbeidsmigranten in Nederland en de verminderde steun die daarvoor is in Nederland; dat zien ze als een probleem.

Je hebt natuurlijk ook heel veel vluchtelingen in Nederland, en als iemand vlucht uit een land waar er oorlog is, dan snap ik het. Kom lekker binnen, daar heb ik geen problemen mee. Maar er komen ook heel veel mensen naar Nederland toe die er geen recht op hebben. En dan snap ik Wilders wel die zegt: als je hier niet mag zijn, je aanvraag is afgewezen, dan moet je ook terug. En dan is Nederland daarin weer te laks, nee [plaats] geeft ze ... Of van, hier krijg je huisvesting en hier kan je eten, en dan gaan die mensen niet weg want ja, je mag niet blijven maar je krijgt wel eten. (t/m mbo Amsterdam)

“De agressie had ik het net over, maar nog een groter punt is denk ik de drugs. En dat is niet alleen hier, maar dat speelt op het moment overal en het wordt alleen maar erger als je gaat kijken wat... Ik hoorde vorige week cijfers van drugs het afgelopen jaar van miljarden.” (t/m mbo Eindhoven)

“Het klimaat trouwens. Het milieu. Ik probeer mijn best te doen om een steentje bij te dragen, maar als ik dan om me heen kijk of mensen die ik ken, dan denk ik: dat boeit hun gewoon niks, totaal niet. [...] Dat is wel iets waarvan ik denk: hoe komt het er over 50, 60 jaar uit te zien.” (hbo-plus Amsterdam)

“Voor mij, mijn werk met een tekort aan technici en natuurlijk veel internationale studenten. Mij bekruipt dan wel een bepaald bezorgdheidsgevoel als ik zie dat er steeds minder een positief sentiment is richting die internationals. Dus met meer regelgeving waarbij wordt geprobeerd dat een halt toe te roepen, terwijl we het echt schrijnend nodig hebben.” (hbo-plus Eindhoven)

Gevraagd naar wat er goed gaat in Nederland, levert op dat het leven in Nederland relatief goed is (ten opzichte van het buitenland met het welvaarts- en voorzieningenniveau dat we hier hebben, het hoge peil van de gezondheidszorg en de hernieuwde aandacht voor veiligheid, ingegeven door de oorlog in Oekraïne.

3.3 Verkenning binnenland- versus buitenlandbeleid

Vervolgens is bij deelnemers nagegaan welke thema's of problemen volgens hen door de regering aangepakt moeten worden. Dit hebben ze gedaan door eerst individueel op post-its deze problemen te noteren. Vervolgens hebben deelnemers een toelichting gegeven op hun antwoorden en hebben ze de verschillen thema's/ onderwerpen geclusterd.

De deelnemers hebben een keur aan thema's/ problemen ingebracht, waarvan een aantal in alle groepen terugkomt. Naar aanleiding van een clustering van de onderwerpen zijn dit de thema's/ problemen per groep:

<p>T/m mbo opgeleiden Amsterdam</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zorg • Huisvesting • Veiligheid (criminaliteit) • Onderwijs • Armoede, eenzaamheid, infrastructuur, racisme, vluchtelingen (1 x genoemd) 	<p>Hbo-plus opgeleiden Amsterdam</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Klimaatbeleid</i> • Huisvesting (betaalbaar, tekort) • Zorg (wachtlijden, betaalbaarheid) • Veiligheid (incl. criminaliteit) • Discriminatie/vooroordelen • Personeelstekort • Mobiliteit (ov en files) • Armoede, goed onderwijs, betaalbaarheid leven (1 x genoemd)
<p>T/m mbo opgeleiden Eindhoven</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zorg (ouderenzorg, wachtlijsten) • Huisvesting (woningnood, expats) 	<p>Hbo-plus opgeleiden Eindhoven</p> <ul style="list-style-type: none"> • Huisvesting

<ul style="list-style-type: none"> • <i>Immigratie/ asielbeleid (overbevolking, voorrang op huizenmarkt afschaffen)</i> • Veiligheid (criminaliteit, drugs) • Verdraagzaamheid • Openbaar vervoer, interlandelijke adoptie, achterkamerpolitiek, euthanasiewetgeving, overbelast energienetwerk, inflatie, pensioen, personeelstekort, leugens via het nieuws (1 x genoemd) 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Begrotingsbeleid/ financieel beleid (positie op wereldmarkt, economisch mee blijven doen, innovatie, inflatie)</i> • Duidelijk (communiceren) over beleid (ethisch handelen bij affaires) • Defensie • gezondheidszorg • Polarisatie tegengaan/ in balans leven • Desinformatie sociale media, niet bezuinigen op culturele ontwikkeling, taal, personeelstekorten, onderwijs, milieu (1 x genoemd)
--	---

In alle vier de groepen komen de volgende thema's naar voren en deze zijn ook in lijn met de eerder geuite spontane zaken die mensen bezighouden:

- Huisvesting (huizenmarkt)
- Veiligheid (criminaliteit) of defensie
- Gezondheidszorg

Maar bij de hbo-plus opgeleiden in Amsterdam komt klimaatbeleid nadrukkelijk naar voren, bij t/m mbo opgeleiden in Eindhoven immigratie en bij hbo-plus opgeleiden in Eindhoven juist het financiële beleid.

De motivaties die worden gegeven voor de belangrijkste onderwerpen zijn veelal gelijklopend. Het gaat om in de ogen van deelnemers onderwerpen die urgent zijn, waar veel inwoners van Nederland last van hebben (zijzelf ook), die van invloed zijn op het samenleven en waarvan het nodig is dat er oplossingen voor komen. Bij de hbo-plusgroepen worden wel thema's aangeroerd die al meer beleidsmatig zijn ingestoken en de persoonlijke of korte termijn of Nederlandse belangen overstijgen zoals het klimaatbeleid, het begrotings- en innovatiebeleid (vermoedelijk ingegeven door de grote aandacht in de media voor het plan dat Draghi heeft gepresenteerd in de week van dit onderzoek).

In hun eigen woorden:

“De basis is goed, dat iedereen hier zorg krijgt, dat het hier niet is zoals in de VS. Maar het wordt ook steeds minder, medicijnen die niet leverbaar zijn, farmaceuten en zorgverzekeraars die bepalen wat je krijgt.” (t/m mbo Amsterdam)

“Veiligheid: van hier op straat tot aan Poetin.” (t/m mbo Eindhoven)

“Klimaatverandering voorop. We lopen in Europa wel voorop, maar we moeten zorgen dat de rest van de wereld meekan.” (hbo-plus Amsterdam)

Defensie, het is maar goed dat de meeste mensen niet weten hoe slecht we ervoor staan. Je moet echt een plan maken. De wereld verandert, het wordt autocratisch, kijk maar naar China.” (hbo-plus Eindhoven)

Een onderwerp heeft al snel internationale elementen in zich

Om een idee te krijgen in hoeverre thema's of onderwerpen nu meer nationaal of internationaal van karakter worden ervaren en wat de achterliggende redenen hiervoor zijn, is deelnemers gevraagd de met elkaar gevormde clusters van thema's te plaatsen op een schaal met nationaal en internationaal als uitersten.

Men kan vrij goed aangeven wanneer een thema meer nationaal, meer internationaal of zowel nationaal als internationaal van karakter is. Dit wordt volgens de deelnemers ingegeven door in hoeverre een onderwerp en/ of beleid op dat terrein:

- *(mede)wordt bepaald door internationale regelgeving*, zoals regels van de Europese Unie, of internationale verdragen of afspraken tussen landen. Voorbeelden die hierbij worden genoemd zijn bijvoorbeeld de stikstofuitstoot en regelgeving hieromtrent; deze zijn van invloed op de mogelijkheid tot woningbouw en raken daarmee het huisvestingsbeleid. Maar ook het vluchtelingenbeleid wordt volgens deelnemers mede bepaald door regels vanuit de EU over spreiding over verschillende landen en de verplichtingen die deze volgens hen opleggen.
- *Voor wat betreft de oorzaak* meer in het buitenland ligt. Het asielbeleid is nodig, omdat vluchtelingen hier komen vanwege oorlogen en vervolging elders in de wereld. Dit heeft gevolgen voor de woningmarkt in Nederland, want mensen met een verblijfsstatus en arbeidsmigranten hebben ook recht op een woning. Verder voeren deelnemers aan dat expats de huizenprijzen opdrijven en internationale studenten die woonruimte innemen en beschikbaarheid van het onderwijs beïnvloeden voor Nederlandse jongeren.
- *zich ook in het buitenland afspeelt*. Bijvoorbeeld huisvesting en personeelstekorten zijn in meerdere landen een probleem.
- *Qua oplossing* een nationale of internationale aanpak vraagt. Zo is klimaat een onderwerp dat bij uitstek om een internationale en zelfs globale aanpak vraagt. En dat geldt ook voor veiligheid met betrekking tot defensie: samenwerking binnen de EU wordt daarin als cruciaal gezien, omdat Nederland op zichzelf te weinig militaire kracht heeft. Daar tegenover staat dan een onderwerp als zorg dat als nationaal wordt ervaren, omdat het gezondheidszorgstelsel in Nederland heel anders is georganiseerd dan in andere landen.

Dit houdt in dat slecht een beperkt aantal onderwerpen puur als nationaal onderwerp worden ervaren, behoorlijk wat onderwerpen zowel nationale als internationale elementen in zich hebben en een paar onderwerpen voornamelijk internationaal van karakter zijn volgens de deelnemers.

In schema ziet dit er als volgt uit voor de grootste clusters:

Nationaal	Zowel nationaal als internationaal	Internationaal
<ul style="list-style-type: none">• Gezondheidszorg	<ul style="list-style-type: none">• Huisvesting• Asielbeleid• Onderwijs	<ul style="list-style-type: none">• Veiligheid: defensie/ tegengaan drugscriminaliteit• Klimaat

Deelnemers zelf aan het woord:

“Door de Europese regels mag er in Nederland niks gebouwd worden. Dus als Brussel zegt van, je voldoet niet aan de CO2-eisen, dan mag er in Nederland niet gebouwd worden.” (t/m mbo Amsterdam)

“ Woningnood. Als er veel asielzoekers komen, dan zijn de huizen op. En dat is heel zwart-wit gezegd hé. [...] Internationaal wordt bepaald waar ze allemaal naartoe moeten of naartoe gaan.” (t/m mbo Eindhoven)

“We hebben een Nederlands (zorg)stelsel, een Nederlands probleem, dat kan je van klimaat niet zeggen. Je hebt niet een Nederlands klimaat wat je daar kan aansturen. En ook in andere landen is daar heel veel in te doen.” (hbo-plus Amsterdam)

3.4 Gepercipieerde belangrijke doelstellingen buitenlandbeleid

Daarna is ingegaan op het buitenlandbeleid van Nederland. Allereerst is gevraagd wat het buitenlandbeleid oproept en vervolgens is nagegaan welke onderwerpen/ doelstellingen volgens hen van belang zijn om op te nemen in het buitenlandbeleid.

In de eerste associaties valt op dat deze heel verschillende kanten opgaan. Het doet mensen denken aan ontwikkelingssamenwerking, maar ook aan zorgen over het nieuwe kabinet en de positie van Wilders ten opzichte van het buitenland, de EU en de NAVO, de oorlog met Oekraïne, de positie van Nederland in Europa, economische en handelsbelangen, het volgen van de politieke richting van de Verenigde Staten, een wijzende vinger die niet geaccepteerd wordt door andere landen. En een aantal mensen zegt het nauwelijks iets en stelt dat ze er niet zo veel van weten, dat het weinig oproept bij hen of dat ze vinden dat de nadruk moet liggen op de problemen in Nederland in plaats van op het buitenland (t/m mbo Eindhoven). Vervolgens is geïnventariseerd welke onderwerpen of doelstellingen Nederland van belang zijn volgens de deelnemers. Het gesprek hierover komt niet heel gemakkelijk op gang. Dit heeft mogelijk te maken met het accent eerder in het gesprek op binnenlandse onderwerpen die de regering moet aanpakken en waar men zelf ook meer mee bezig is. Maar ook dat men het niet gemakkelijk vindt om onderwerpen of doelen te benoemen voor het buitenlandbeleid, het lijkt als een heel ‘groot’ gespreksonderwerp te worden ervaren.

Aantal onderwerpen voert de boventoon: veiligheid, samenwerking en migratie

De gespreksleiders hebben de inbreng van deelnemers genoteerd op flipovers, wat de volgende opsomming van onderwerpen/ doelen oplevert. In een later stadium hebben deelnemers door middel van groen en rode stickers aangegeven hoe belangrijk ze het onderwerp vinden voor het buitenlandbeleid (groen = meest belangrijk, rood = minst belangrijk)

t/m mbo opgeleiden Amsterdam	hbo-plus opgeleiden Amsterdam
<ul style="list-style-type: none"> • Stoppen met bepalen hoe andere landen moeten handelen-> bemoeilijkt samenwerking • Ontwikkelingshulp behouden, zodat landen zich zelfstandig kunnen ontwikkelen • Onderwijs stimuleren • Militaire samenwerking • Handel -> Binnen Europese Unie en onafhankelijker van China • Stoppen met sancties tegen Rusland (niet effectief) • Landen hoeven niet hetzelfde te denken (bijvoorbeeld over Poetin) • Tegengaan klimaatverandering • Opvangen van vluchtelingen • Vrijheid, mensenrechten 	<ul style="list-style-type: none"> • Klimaat (realistisch) • Veiligheid -> oorlog • Migratie • Armoede • Mensenrechten • Europa • Wetten/ regels ondernemingen in export • Samenwerking EU landen/ overheid • Privacy

t/m mbo opgeleiden Eindhoven	hbo-plus opgeleiden Eindhoven
<ul style="list-style-type: none"> • Gelijkheid/ uniformiteit in EU (benzineprijzen/ BTW/ pensioenleeftijd/ kinderopvang en -bijslag) • Meer samenwerking in EU • Afdrachten naar rato aan EU • NAVO handhaven -> veiligheid • Opheffen vetorecht • Asielzoekers: opvang en keuzes • Ontwikkelingshulp: mensen zelf in staat stellen, praktische hulp bieden • Consequent beleid ten aanzien van asielzoekers • Vrijheid, mensenrechten 	<ul style="list-style-type: none"> • Culturele verschillen • Economie/ handel • Milieu • Vluchtelingen • Nederlandse stoel versus EU stoel • Veiligheid: EU/ NAVO oorlog/ grootmachten • Investeren in Afrika • Samenwerking bij conflicten • Datastorage

Het thema veiligheid komt in alle groepen terug als onderwerp. Nederland moet met alle dreiging van buitenaf gericht zijn op het vergroten van veiligheid en dat moet volgens de deelnemers gebeuren in de EU, de NAVO. In bijna alle groepen komt migratie ook naar voren als onderdeel van het buitenlandbeleid. En het belang van samenwerking als apart punt maakt duidelijk dat deelnemers Nederland als een land zien dat gericht moet zijn op samenwerking met andere landen; Nederland is te klein om te opereren als eenling. En dat geldt voor allerlei terreinen. Het motto hierbij is 'samen sta je sterk'.

Er zijn verschillende onderwerpen terug te zien in de groepen. De t/m mbo opgeleide groepen hebben als onderdeel van het buitenlandbeleid voor ogen dat ontwikkelingshulp – waarbij vooral wordt gedacht aan Afrika – landen in staat stelt een eigen welvaart op te bouwen. En het gaat wat hen betreft dan meer over praktische hulp ('waterput', 'onderwijs') dan om geld, want geld komt volgens vaak in verkeerde handen terecht. Dit streven heeft een defensieve kant, want daarmee wordt dan ook voor elkaar gekregen dat mensen minder de behoefte zullen hebben om naar westerse en meer welvarende landen te migreren. In die zin zijn de t/m mbo opgeleide groepen veel uitdrukkelijker in hun negatieve sentiment over migratie dan de hbo-plus groepen; laatstgenoemde groepen zijn veel voorzichtiger in hun bewoordingen. In de t/m mbo opgeleide groepen wordt klimaat helemaal niet genoemd, terwijl in de hbo-plus groepen dit wel als onderwerp voor het buitenlandbeleid wordt gezien. Duidelijk wordt ook dat het sentiment ten aanzien van de EU nogal wisselend is: benadrukt de t/m mbo opgeleide groep in Eindhoven meer de negatieve kanten van de EU zoals 'de ongelijkheid verminderen' die nu wordt ervaren, de hbo-plus opgeleide groep in Eindhoven is juist meer positief gestemd over de EU en internationalisering.

Hbo-plus opgeleiden in Amsterdam en Eindhoven brengen mensenrechten/ culturele verschillen uit zichzelf naar voren als onderwerp, terwijl dit bij de t/m mbo opgeleide groepen niet spontaan wordt genoemd. Wat opvalt is dat in de verschillende groepen 'het wijzende vingertje' van Nederland als negatief punt van het buitenlandbeleid wordt ingebracht, zeker ten aanzien van mensenrechten. Het is niet zo dat de t/m mbo groepen mensenrechten, stemrecht, vrijheid van meningsuiting niet belangrijk vinden. Maar Nederland heeft de neiging om zich volgens een aantal deelnemers 'met andere landen te bemoeien' of 'te zeggen hoe ze het moeten doen' en daar is duidelijk niet iedereen voorstander van. Dit komt te veel over als andere landen de maat nemen, terwijl Nederland zelf het ook niet op alle fronten goed doet. Bovendien is de indruk dat landen met een autocratisch bestuur zich daar weinig van aantrekken, dat het de verhoudingen nog verder onder druk kan zetten en dat dit dus met de nodige omzichtigheid moet gebeuren. En ook wordt naar voren gebracht dat de bemoeienis vaak tijdelijk is, waardoor misstanden zich dan alsnog weer aandienen; Afghanistan wordt hiervoor als voorbeeld genoemd.

Na de eerste inventarisatie heeft iedereen aangegeven welke onderwerpen volgens hen het belangrijkste zijn in het buitenlandbeleid. Gemeenschappelijke delers hierin blijven veiligheid/ defensie, samenwerking met EU/ andere landen en handel. Waar klimaat voor de hbo-plusgroepen van groot belang is, blijkt dat bij de t/m mbo opgeleide groepen niet te worden ondersteund, vooral doordat de eigen mogelijkheden als Nederland klein worden ingeschat. En dat Nederland zich als 'het beste jongetje van de klas' opstelt en bijvoorbeeld milieuregels heel streng opvat, terwijl dat in andere landen veel minder wordt gedaan. Dit is vaker een argument om een bepaald onderwerp tot niet belangrijk te bestempelen.

Deelnemers aan het woord over meer en minder belangrijke onderwerpen:

“Het stikstofbeleid. Een heleboel mogen niet meer bouwen, maar we hebben wel huizen nodig. En wij zijn er hier heel strikt op (stikstof), terwijl ze ergens anders maar wat doen.” (t/m mbo Amsterdam)

“De Europese Unie. Als je in Duitsland boodschappen gaat doen, ga je net over de grens en dan heb je een prijsverschil van hier tot Tokyo. Dan denk ik: hoezo? Wij wonen in .., wij gaan in België tanken en we betalen 40 cent per liter minder. Waarom? Omdat het kwartje van Kok 40 jaar geleden doorgevoerd moest worden. [...] Gelijkheid sowieso ja. Maar ook over samenwerking. We moeten ook prijsafspraken maken, maar niet alleen in Nederland, maar ook in het buitenland. Waarom kan dat niet?” (t/m mbo Eindhoven)

“Ik denk, zoals ze volgens mij nu hebben gedaan, heel veel landen hebben een klimaatdoel, een bepaald soort percentage om het een en ander te beperken. Dus ik denk: als je die klimaatdoelen wil realiseren, dan moet je toch even samenwerken en inderdaad strikte doelen met elkaar bespreken van: wat is haalbaar binnen welke termijn.” (hbo-plus Amsterdam)

“Als we bijvoorbeeld kijken naar wat er gaande is in Oekraïne. Als Poetin bij ons op de deur komt kloppen... ja, ik heb net gehoord dat we twee dagen hebben, dan moet je heel duidelijk niet op de Nederlandse stoel gaan zitten. Dus wij zullen samen moeten werken op bepaalde gebieden om ja, een blok klinkt negatief, maar om wel gezamenlijk iets te kunnen bereiken naar grootmachten.” (hbo-plus Eindhoven)

3.5 Afweging accent in beleid: meer op binnenland of buitenland gericht

Vervolgens is deelnemers een stelling voorgelegd met de vraag om deze individueel te beantwoorden. De stelling luidde: *De Nederlandse regering moet zich minder richten op het buitenland en meer op de problemen in het eigen land.*

Het sentiment is dat de Nederlandse regering zich meer moet richten op problemen in het eigen land

groep	zeer oneens	oneens	neutraal	eens	zeer eens	weet niet
• t/m mbo opgeleiden Amsterdam				2	3	
• t/m mbo opgeleiden Eindhoven				1	6	
• hbo-plus opgeleiden Amsterdam		2	4	2		
• hbo-plus opgeleiden Eindhoven		2	1	3		1

Er is een duidelijke scheidslijn tussen de opleidingsgroepen te zien: de t/m mbo opgeleiden zijn allen van mening dat de Nederlandse regering zich meer moet richten op problemen in het binnenland, terwijl de hbo-plus opgeleiden een veel meer uiteenlopende mening hebben hierover.

Hoe motiveren deelnemers hun antwoorden?

Degenen die het hiermee eens zijn, vinden dat de problemen in Nederland zodanig groot en urgent zijn dat deze eerst moeten worden aangepakt. Ze komen dan grotendeels met dezelfde onderwerpen aanzetten die ze eerder in het gesprek al hebben genoemd als onderwerpen waarop de Nederlandse regering moet handelen: woningnood, (energie)armoede, gezondheidszorg. Er spreekt onvrede uit hun woorden over de huidige gang van zaken met betrekking tot de Europese Unie en de positie die Nederland inneemt in het buitenland; er gaat te veel geld naar het buitenland zonder dat er iets tegenover staat. En diverse keren wordt als motivatie naar voren gebracht dat Nederland eerst 'de eigen zaken op orde moet hebben' voordat er aandacht of geld naar het buitenland kan gaan. Dat sluit overigens voor sommigen niet uit dat er ook aandacht is voor het buitenland, maar wel dat de aandacht vooral gericht moet zijn op Nederland. Bij de t/m mbo opgeleide groepen wordt met enige verontwaardiging naar voren gebracht dat Nederland heel vrijgevig is bij rampen elders in de wereld, maar dat dat ten koste gaat van eigen inwoners. Het bezorgt hen een gevoel van goed willen doen voor de bühne en goede sier willen maken richting het buitenland. In de hbo-plus opgeleide groep in Eindhoven wordt als extra argument ingebracht dat het geven van prioriteit aan problemen die nu spelen in Nederland mogelijk een positieve uitwerking kan hebben op mensen en dat daardoor minder onvrede zal zijn.

“Hier in Limburg hebben we tot twee keer toe overstromingen gehad, maar die mensen krijgen niks hè. Een week naderhand gaat er wel 14 miljoen naar het buitenland. Dat zijn dingen... Daar wordt Nederland heel onrustig van.” (t/m mbo Eindhoven)

“We hebben het hier niet meer onder controle. Het is hartstikke goed dat we heel veel geld geven aan het buitenland vind ik, maar eerst moeten we het hier op orde hebben en dat hebben we niet.” (t/m mbo Eindhoven)

“Ik denk dat als we nu naar ons eigen land kijken, dat het goed is om eerst even orde op zaken te stellen in ons eigen land en dan pas weer ene blik naar het buitenland. Dus ik zeg niet dat we niet met het buitenland, want binnenlandse zaken zullen we ook, wat we net besproken hebben, internationaal moeten doen. Maar voor mij staan de problemen die we hier hebben even hoger op het lijstje.” (hbo-plus Eindhoven)

Degenen die een neutrale positie hebben gekozen – de hbo-plus opgeleiden – doen dit voornamelijk vanwege de onmogelijkheid om Nederland als geïsoleerd land te zien, los van de rest van de wereld. Ze stellen dat het belangrijk is om voldoende aandacht te hebben voor de binnenlandse problematiek, maar dat deze vaak niet losgezien kan worden van de internationale context en dat dat vraagt om een aanpak samen met andere landen. Ook wordt gesteld dat het afhankelijk is van het onderwerp en dat je het niet in zijn algemeenheid kunt stellen dat de Nederlandse regering zich minder moet richten op het buitenland. Een paar deelnemers vinden het moeilijk om een positie innemen, omdat ze vinden dat ze te weinig kennis hebben van het huidige buitenlandbeleid.

En degenen – hbo-plus opgeleiden – die het oneens zijn met de stelling vinden dat Nederland onderdeel is van een steeds globalere samenleving en dat grote kwesties internationaal opgelost moeten worden. Bijvoorbeeld op het terrein van innovaties in de zorg: daarvoor is een internationale aanpak en kennisdeling noodzakelijk. Ook wordt als reden aangevoerd dat de welvaart in Nederland en westerse landen deels te danken is aan het profiteren van andere continenten in het verleden en dat het moreel niet klopt om alleen maar het eigenbelang voorop te stellen.

(neutraal)“Je moet natuurlijk eerst je eigen straatjes een beetje hebben schoongeveegd, voordat je andere dingen kunt doen. Maar heel veel dingen die we in Nederland doen, hangen samen met het buitenland. Je kunt niet zeggen: je moet je eerst op Nederland concentreren, want het buitenland heeft ook een invloed op wat je in Nederland doet.” (hbo-plus Amsterdam)

(oneens)"Het zorgtekort gaan we niet nationaal oplossen, dus dat is iets wat ik heel moeilijk vind, want ja: dat is een nationaal probleem, maar wij zullen met innovaties moeten komen waarin we in EU-verband samenwerken om dat probleem op te lossen. Wij gaan geen 180.000 verpleegkundigen aantrekken. Wij gaan geen 180.000 mensen in de bouw genereren. Dus wij zullen met elkaar op innovatie moeten inzetten, zodat we dat kunnen gaan bereiken. En dat kunnen wij niet alleen, daar hebben we grootmachten bij nodig."
(hbo-plus Eindhoven)

Redenen en situaties voor buitenland bemoeienis: vanuit eigenbelang of gezamenlijk belang

De redenen die volgens de deelnemers van belang zijn om meer met het buitenland te doen, zijn deels al aan de orde geweest. Het gaat in de basis om de denkwijze dat Nederland niet een op zichzelf staand land is, maar een klein land is dat deel uitmaakt van de wereld en dat vele onderwerpen qua oorzaak en oplossing vragen om een internationale aanpak. Maar deze denkwijze wordt dus in meer en mindere mate ondersteund door de deelnemers. Eigenlijk is iedereen wel van mening dat Nederland niet zonder het buitenland kan.

"We leven met z'n allen op één aardbol, dus we moeten die ook met z'n allen onderhouden." (t/m mbo Amsterdam)

Wanneer, in welke situaties is het volgens de deelnemers goed om meer met het buitenland te doen? Er komt een aantal situaties naar voren:

- Als de veiligheid van Nederland (Europa) wordt bedreigd door oorlogen;
- als het Nederland voordeel oplevert: in handel, maar ook ten aanzien van meer gezamenlijke opvang van vluchtelingen of kennisdelen ten behoeve van innovaties ;
- als besluitvorming in Europees verband van invloed kan zijn op beleid in Nederland; Nederland moet het volgen en bij aanwezig zijn om de Nederlandse belangen te kunnen dienen;
- als het onderwerp een dusdanig internationaal karakter heeft dat er gezamenlijk beleid op moet worden ontwikkeld, bijvoorbeeld ten aanzien van het tegengaan van klimaatverandering.

Deelnemers is gevraagd hoe Nederland zich moet opstellen bij incidentele grote gebeurtenissen in de wereld zoals een natuurramp of een pandemie; hulp bieden is volgens hen in het belang van het land waar de natuurramp plaatsvindt en kan als algemeen belang ergere wereldwijde schade inperken. Ook wordt aangevoerd dat je als land zelf ook geholpen wil worden bij een extreme situatie (de watersnoodramp van 1953 wordt hierbij aangehaald). In het geval van een pandemie is het ook een uitgemaakte zaak dat er een gezamenlijk belang wordt gediend en erger kan worden voorkomen met het uitwisselen van kennis over vaccins, maar ook dat er gezamenlijk beleid wordt afgesproken. Als voorbeeld wordt genoemd dat er in Nederland strikte gedragscodes werden ingesteld, terwijl deze pas veel later in de Verenigde Staten van kracht werden met alle negatieve gevolgen van dien.

Kortom: Het eigenbelang staat dus in behoorlijk wat situaties voorop, maar tegelijkertijd blijkt ook dat deelnemers van mening zijn dat het gezamenlijk belang ook voor veel onderwerpen en thema's geldt en daarmee om een gezamenlijke internationale aanpak vraagt.

Te veel nadruk op eigenbelang in buitenlandbeleid kan op termijn negatief uitpakken

Welke gevolgen heeft het als Nederland vooral de eigen belangen vooropstelt in het buitenlandbeleid? En wat betekent het voor de relaties met andere landen?

Het merendeel van de deelnemers heeft de indruk dat dat – in ieder geval op termijn – ten koste zal gaan van de verstandhouding met andere landen en dat dat nadelen met zich mee gaat brengen. Zoals een verminderde wens van landen om met Nederland samen te werken, het opleggen van beperkingen aan Nederland, veel minder informatie- en kennisuitwisseling. Diverse deelnemers halen de Brexit van Engeland aan als voorbeeld van de negatieve gevolgen als een land het eigenbelang vooropstelt.

Een aantal deelnemers is echter ook van mening dat er meer ruimte is dan Nederland nu neemt. Men ziet dat andere landen zoals Hongarije of Duitsland een andere interpretatie volgen van EU-regels of er ronduit nee tegen zeggen zonder dat dit met grote negatieve consequenties gepaard gaat. Dan zou Nederland zich ook wel wat minder als ‘braafste jongetje van de klas’ kunnen opstellen.

“Daarom vind ik Engeland zo’n goed voorbeeld, want die hebben dus besloten voor zichzelf te kiezen en komen er nu achter dat ze Europa dus wel nodig hebben voor A, B en C omdat ze erachter komen dat ze dat zelf niet hebben.” (t/m mbo Amsterdam)

“Ik denk veel minder dan dat we denken [...] Ik denk dat het best meevalt.” (t/m mbo Eindhoven)

“Wie kaatst, kan de bal terugverwachten.” (hbo-plus Eindhoven)

“Als ik dan inderdaad bijvoorbeeld kijk naar het stikstofbeleid van onze buurman Duitsland, die interpreteert het allemaal net wat ruimer. Nou, die interpretatie zouden wij ook kunnen doen, dan is het in Brussel nog steeds goed. Ben dan niet het beste, braafste jongetje van de klas. We mogen ook best een keer de schobbejak zijn die de gang opgestuurd wordt.” (hbo—plus Eindhoven)

3.6 Wensen ten aanzien van volgend onderzoek

Tot slot is deelnemers uitgelegd dat het SCP vaak onderzoek doet naar wat Nederlanders vinden van allerlei politieke en maatschappelijke ontwikkelingen en dat het SCP geïnteresseerd is om te weten wat zij graag onderzocht zouden willen hebben; welke thema’s moet het SCP volgens de deelnemers in volgend onderzoek aansnijden?

Deelnemers hebben dat voor zichzelf genoteerd (en dit is verder niet plenair besproken). In onderstaand schema zijn hun antwoorden terug te zien.

t/m mbo opgeleiden Amsterdam	hbo-plus opgeleiden Amsterdam
<ul style="list-style-type: none"> • Buurtveiligheid, OV nationaliseren • Huisvesting, zorg • Vluchtelingenbeleid, klimaatcrisis • Politieke invloeden in het buitenland, globaal criminaliteitsbeleid • Bestaanszekerheid, eenzaamheid, racisme 	<ul style="list-style-type: none"> • Is de welvaart in Nederland groot genoeg? Moet het meer of mag het minder?, is het leven heilig? Is levensbeëindiging bij voltooid leven oké? • Discriminatie, social media en het effect ervan op voornamelijk de jeugd, preventieve maatregelen/ voorlichting (geestelijke) gezondheid • Klimaat, veiligheid, woningnood, OV, wachtlijsten zorg, privacy, mensenrechten • Klimaat/milieu, migratie, discriminatie, woningmarkt, zorg • Migratie, klimaatbeleid, zorgstelsel. Voor alle drie de onderwerpen: in welke vormen kunnen we dit doen en zoals hier besproken, wat mag het ons kosten (ook niet-financieel gezien) Is ons onderwijssysteem wel optimaal ingericht? Of kunnen hierdoor een boel kinderen niet meekomen, waardoor er én ongelijkheid ontstaat én de arbeidsmarkt (mbt vraag/ aanbod) inefficiënt is • Belastingdruk, openbaar vervoer • Zijn er grenzen aan migratie, hoe ver willen we gaan voor het klimaat, waarden en normen

<p><i>t/m mbo opgeleiden Eindhoven</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Tolerantie, drugsbeleid, uitgaven ministerie, koningshuis uitgaven en inkomsten • Hoed denken Nederlandse gezinnen/families in de toekomst over het zorgbeleid en over meer 'eigen inzet in opvang van ouders'. Hoe wordt er gedacht over hulp bij euthanasie, wilsverklaring bij familieleden met dementie, hoe wordt er gedacht over interlandelijke adopties en/versus adopties binnen Nederland • Gratis openbaar vervoer, huisvesting/ woningnood, ouderenzorg/ bejaardenhuizen, euthanasie/ levensbeëindiging • Betere gezondheidszorg die betaalbaar (NZA is voor minima maar ook middeninkomens nog kunnen betalen zonder de eindjes aan elkaar te knopen, het oude ziekenfonds! Huizenmarkt -> sociale huurwoningen -> doorstromen naar andere woning indien niet voldaan wordt aan criteria. En onze jongeren voorrang geven in de huizenmarkt ipv vluchtelingen/ expats. Drugs-criminaliteit. • Financiële ongelijkheid, drugsgebruik, verdraagzaamheid, wonen met adolescenten in 1 huis in verband met niet op zichzelf kunnen, werklozen -> dagindeling? Ruimte voor 'verplicht' vrijwilligerswerk -> blijven in vast dagritme • Asielbeleid, onderwijs, zorgverzekering/premie • Het waarborgen van de veiligheid in ons land, hoe Nederlanders omgaan met buitenlanders en wat we kunnen doen voor hen en wat niet, de hoge inflatie en toenemende armoede in het land 	<p><i>hbo-plus opgeleiden Eindhoven</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Invloed/ wetgeving rondom desinformatie en sociale media, plichten (gekozen) tweede en eerste Kamerleden en functioneren (bijv. aanwezigheid bi, betrokken bij wetsontwerp etc.), vertaling politiek naar álle mensen (hoe komt informatie tot, hoe geïnterpreteerd etc.) • In hoeverre doen we actief moeite om migranten ook daadwerkelijk te laten integreren? Dus niet: ik nodig je uit voor het feest, maar ook: ik vraag je ten dans. Hoe verlaag je nietparticiperende Nederlanders, qua actieve deelname (aan de arbeidsmarkt bijvoorbeeld)? Hoe maak je werken aantrekkelijker (uitkering tov werken, laatste moet lonen). Het feit dat er zo'n groot aantal mensen het mentaal zwaar heeft. Jongvolwassenen struggelen nu al om mee te komen en zich goed te voelen (zich goed genoeg voelen) • Minimumdrempel voor toegang voor een politieke partij in de tweede kamer, bijv. 3%. Zou u meer willen gaan werken om de tekorten in de verschillende sectoren op te lossen (en waarom niet?) • Wat wordt verstaan onder Nederlandse cultuur en wat is 'de' Nederlander. Is het niet raadzaam een andere politieke opbouw minder politieke partijen etc. in hoeverre heeft de Nederlander voldoende kennis om zaken in groter perspectief te zien en wat zijn de gevolgen. Is een referendum dan mogelijk? • (financieel)welzijnsniveau van de Nederlander (wordt al gedaan?) • Polarisatie in de Nederlandse samenleving, de verharding en de gevolgen daarvan. Het partijstelsel in Nederland (hoeveelheid partijen in Nederland): middenweg tussen UK, USA versus Nederland • Angst voor oorlog, op welke manier zorgkosten omlaag krijgenmening over: positie van Nederland in de EU
--	--

4. Slotbeschouwing

Begin september 2024 heeft Verian, in samenwerking met onderzoeksbureau MARE, vier focusgroepen uitgevoerd met burgers in de regio's Amsterdam en Eindhoven in het kader van het Continu Onderzoek Burgerperspectieven (COB).

In het voorafgaande hebben we de resultaten uitgebreid beschreven. In dit hoofdstuk maken we de balans op en besteden we aandacht aan de meest opvallende bevindingen.

Deelnemers zijn bezorgd over woningnood, (ouderen)zorg en toenemende intolerantie/ polarisatie

De onderwerpen waarmee men zich bezighoudt of zorgen over maakt voor Nederland nu en in de toekomst zijn veelal ingegeven door wat men meemaakt in het eigen leven. Zo is de woningnood in Nederland al geruime tijd een grote zorg. Nieuw element hierin is dat degenen met inwonende volwassen kinderen een zekere irritatie en uitzichtloosheid hierover ervaren. Toekomstgericht is de gezondheidszorg onderwerp van gesprek door het grote beroep op mantelzorg, de stijgende kosten, de wachtlijsten en personeelstekorten en wat dat voor consequenties gaat hebben voor de toegankelijkheid van de zorg. De toenemende intolerantie/ polarisatie is ook een onderwerp dat deelnemers bezighoudt.

Bij de groepen in Eindhoven is duidelijk merkbaar dat men dicht bij de grens woont en de arbeidsmarkt daar een sterk internationaal karakter heeft. Dit leidt in deze groepen tot verschillende reacties ten aanzien van het buitenlandbeleid.

Binnenlandbeleid heeft snel een internationale component in zich

- De thema's waarvan men vindt dat de Nederlandse regering deze moet aanpakken zijn in het verlengde hiervan huisvesting, gezondheidszorg en veiligheid, waarbij veiligheid zowel over bestrijding van criminaliteit gaat als veiligheid in het kader van oorlogsdreiging. Het zijn onderwerpen met een hoge urgentie, waar deelnemers zelf en volgens hen veel inwoners van Nederland last van hebben, die van invloed zijn op het samenleven en een oplossing nodig hebben. Overige onderwerpen zijn het asielbeleid en onderwijs. Een onderwerp als klimaatverandering wordt alleen in de hbo-plusgroepen naar voren gebracht.
- Sommige thema's hebben voor de deelnemers overwegend een nationaal karakter zoals gezondheidszorg; dit wordt gekoppeld aan het zorgstelsel dat specifiek is voor Nederland. Maar verder blijken thema's al snel zowel een nationale als internationale component in zich te hebben. Dit geldt voor huisvesting, het asielbeleid en onderwijs. En veiligheid en klimaatbeleid wordt zelfs als voornamelijk internationaal van karakter bestempeld.
- Of een thema/ beleidsterrein meer nationaal of juist meer internationaal van karakter is, wordt ingegeven:
 - door de mate waarin beleid op dat terrein (mede) wordt bepaald door internationale regelgeving;
 - doordat de oorzaak van het onderwerp meer in het buitenland ligt;
 - doordat het thema ook in het buitenland aan de orde is;
 - doordat het qua oplossing om een nationale of juist internationale aanpak vraagt.

In het buitenlandbeleid voeren veiligheid/ defensie, samenwerking, migratie en handel de boventoon

- Het onderwerp buitenlandbeleid wordt lastig gevonden, want men blijkt het een 'groot' gespreksonderwerp te vinden: het raakt aan heel veel thema's en men vindt zichzelf ook niet altijd goed op de hoogte of voldoende kennis erover hebben.
- Als belangrijkste onderwerpen van het buitenlandbeleid worden veiligheid, samenwerking met andere landen, migratie en handel genoemd. Deelnemers zien Nederland als een klein land dat niet kan opereren als eenling, maar gericht moet zijn op samenwerking. Dit onder het motto: samen sta je sterk.

- Tegelijkertijd blijken er ook verschillen. T/m mbo opgeleide deelnemers uiten een veel negatiever sentiment over migratie dan de hbo-plus opgeleiden; laatstgenoemden zijn positiever, voorzichtiger en genuanceerder in hun bewoordingen. En benadrukt de t/m mbo opgeleide groep in Eindhoven meer de negatieve kanten van de EU zoals 'de ongelijkheid verminderen' die nu wordt ervaren, de hbo-plus opgeleide groep in Eindhoven is juist meer positief gestemd over de EU en internationalisering.
- Mensenrechten en klimaat worden in de hbo-plus groepen spontaan naar voren gebracht, maar niet in de t/m mbo opgeleide groepen. Dit betekent overigens niet dat laatstgenoemden deze onderwerpen helemaal niet van belang vinden.
- Door alle groepen heen blijkt dat 'het wijzende vingertje' van Nederland als een negatief punt van het buitenlandbeleid wordt gezien. Nederland heeft de neiging om andere landen de maat te nemen en dat wordt door lang niet iedereen ondersteund.
- Een heikel punt blijkt eveneens de perceptie dat Nederland zich als het 'beste jongetje van de klas' opstelt. Hierbij denkt men aan het niet alleen volgen van EU-regels bijvoorbeeld met betrekking tot het stikstofbeleid, maar daar nog een schepje bovenop doen in tegenstelling tot overige EU-landen. En dit heeft negatieve gevolgen voor bijvoorbeeld de mogelijkheden van woningbouw in Nederland.

De Nederlandse regering mag zich meer richten op problemen in het eigen land

- Naar aanleiding van de stelling 'De Nederlandse regering moet zich minder richten op het buitenland en meer op de problemen in het eigen land' blijkt dat men vindt dat de aandacht meer mag uitgaan naar de problemen in het eigen land. De t/m mbo opgeleiden zijn dit zelfs unaniem van mening, de hbo-plus opgeleiden hebben een meer uiteenlopende mening hierover.
- Belangrijke motivatie om meer aandacht te willen voor problemen in het eigen land is de houding dat Nederland 'eerst de eigen zaken op orde' moet hebben voordat er geld of aandacht naar het buitenland kan gaan. De problemen die in Nederland spelen rondom woningnood, (energie)armoede en de gezondheidszorg hebben heel veel urgentie in de ogen van deelnemers. Er is onvrede over de opstelling van Nederland in de Europese Unie; er gaat veel geld naartoe, er staat te weinig tegenover en Nederland volgt de opgelegde regels te strikt. Zeker de t/m mbo opgeleiden vinden dat er te vaak vanuit 'andermans' belangen wordt gehandeld en te weinig vanuit het eigenbelang en dat mag wat hen betreft meer voorop worden gesteld.
- Daartegenover staan deelnemers die vinden dat heel veel problemen niet door Nederland alleen opgelost kunnen worden en vragen om een internationale aanpak die in samenwerking wordt gerealiseerd. En dat is ook een houding die veel deelnemers gemeenschappelijk hebben.

Uiteindelijk blijkt dat het eigenbelang van Nederland wat meer voorop mag komen te staan, maar tegelijkertijd is men van mening dat het gezamenlijk belang ook voor veel thema's geldt wat vraagt om een gezamenlijke internationale aanpak. Men is al met al redelijk doordrongen van het feit dat Nederland deel uitmaakt van een globale samenleving, waarin belangen samen kunnen gaan. Maar waarin het extra belangrijk is dat ook het gevoel aanwezig is dat er voldoende aandacht is voor problemen die binnenlands spelen. En daar lijkt het momenteel te wringen.

Bijlage 1 – Gespreksleidraad

00.00	10 min.	Introductie
-------	---------	--------------------

- Welkom heten bij MARE mede namens Verian (voorheen Kantar Public)
- Opdrachtgever: het Sociaal en Cultureel Planbureau
 - Thema: De stand van zaken in Nederland.
- Spelregels:
 - Het gaat om meningen, dat betekent dat er geen goede of foute antwoorden zijn. Verzoek om vrijuit te spreken. Het is een groepsgesprek, dus reageer op elkaar, laat elkaar uitspreken, wees respectvol ten opzichte van elkaar; verschillende meningen hebben mag.
 - Verzoek om mobiele telefoons uit te zetten.
 - Opname, meekijken en anonimiteitwaarborg.
- We beginnen met kennismakingsronde: naam, leeftijd, bezigheden, gezinssituatie, woonplaats.
 - Wat doe je graag naast je dagelijkse bezigheden?

00.15	10 min.	Context
-------	---------	----------------

INT.: Doel context schetsen van deelnemers: hoe kijken ze naar Nederland nu en in de toekomst. Deelnemers introduceren in het onderwerp.

Int. legt uit het eerst kort te willen hebben over Nederland.

- Als je denkt aan Nederland nu en in de toekomst, wat zijn dan onderwerpen die jou bezighouden
 - Wat gaat er goed, wat gaat er niet goed
 - In hoeverre maak je je daar zorgen over
 - *Int.: let hierbij op de mate waarin overheid/politiek gerelateerde onderwerpen naar voren worden gebracht*
 - *Int. vraagt of er nog andere onderwerpen zijn die hen momenteel bezighouden*

00.25	35 min.	Verkenning binnenland- versus buitenlandbeleid
-------	---------	---

INT.: doel: zicht krijgen op welke maatschappelijke problemen door de regering moeten worden aangepakt plus de mate waarin deze nationaal dan wel internationaal zijn.

Individuele opdracht (5 min.)

- Ik zou graag een indruk willen krijgen hoe jullie kijken naar de taken en maatschappelijke thema's of problemen waar de regering zich volgens jullie vooral mee bezig moet houden. Zouden jullie dit willen noteren op deze post-its? Gebruik per taak of maatschappelijk thema 1 post-it. Dan bespreken we dit zo met elkaar. En ga uit van een maximum van 5, zodat je echt de voor jou belangrijkste noteert. Het hoeven er natuurlijk geen 5 te zijn, gewoon zo veel als je zelf belangrijk vindt.

Plenaire bespreking (25 min.)

Int. bespreekt de antwoorden plenair.

- Wat hebben jullie genoteerd? Plak deze even op de flipovers.
- *INT.: vraagt om een nadere toelichting*
- En waarom hebben jullie juist deze taken/ thema's genoteerd, waardoor komt dat?
- We zien nu een hele variëteit aan taken en onderwerpen waar de regering zich volgens jullie vooral mee bezig moet houden. In hoeverre kunnen we deze groeperen? Welke horen bij elkaar volgens jullie en welke staan op zichzelf?
INT. hangt post-its bij elkaar op basis van input uit de groep
- En als jullie deze groepjes van onderwerpen nou eens indelen op of het een thema is dat meer nationaal of meer internationaal van karakter is. Hoe komt de indeling er dan uit te zien?
INT. deelt groepjes in op een schaal of deze nationaal of meer internationaal zijn
- Wat maakt nou dat (*INT.: noem cluster of op zichzelf staand onderwerp*) meer internationaal is, waar zit 'm dat in, waardoor wordt dat ingegeven?
 - Kunnen jullie er voorbeelden van geven?
 - Zitten er ook nationale elementen in: wat en hoe dan?
 - En wanneer is een onderwerp meer nationaal? Waardoor wordt dat ingegeven?
 - Hebben jullie hier voorbeelden van?

00.55	30 min.	Belang doelstellingen buitenlandbeleid
-------	---------	---

Doel: hoe kijken deelnemers naar het buitenlandbeleid, welke prioriteiten onderscheiden ze hierin

- Ik wil het gaan hebben over het buitenlandbeleid van Nederland. Waar moeten jullie aan denken bij het buitenlandbeleid van Nederland, wat komt er dan bij je op?
- Wat voor gevoel roept het op bij je? Waardoor komt dat?
- Om te zorgen dat we het met elkaar over hetzelfde hebben, geef ik jullie een definitie wat je eronder kunt verstaan of wat het volgens de Nederlandse overheid inhoudt.

De verschillende strategieën die een land gebruikt/ inzet om de relaties met andere landen vorm te geven. Hierbij kunnen verschillende doelstellingen een rol spelen. Of

Als je over de landsgrenzen heen kijkt en denkt aan het buitenland. Als (Neder)land kun je daar op verschillende manieren mee omgaan en keuzes maken in de relaties die je onderhoudt met andere landen, keuzes in onderwerpen die je wil aanpakken.

- Welke doelen zijn volgens jullie van belang in het buitenlandbeleid van Nederland, waar moet het naar streven?
 - *INT.: noteert de naar voren gebrachte doelen op een flipover*
 - Waarom horen deze doelen bij het buitenlandbeleid? Wat speelt hierin mee?
- *INT.: indien niet genoemd:* In hoeverre is (INT> noem onderwerp) van belang voor jullie?
 - Het tegengaan van klimaatverandering
 - Het opvangen van vluchtelingen
 - Veiligheid en defensie van Europa
 - Verbeteren van zaken als vrijheid, democratie en mensenrechten in het buitenland*INT.: noteert bovenstaande onderwerpen bij de lijst, indien van belang*
- Hoe belangrijk vinden jullie deze doelen? Jullie hebben ieder drie rode en drie groene stickers: geeft de drie onderwerpen die jullie het belangrijkste vinden een groene sticker en die jullie het minst belangrijk vinden een rode sticker.
- Wat maakt nou dat jullie (INT.; noem onderwerp met meeste stickers) een belangrijk doel vinden? Waardoor komt dat?
 - *INT. doet dit voor de belangrijkste drie onderwerpen*
- En wat zorgt er nou voor dat jullie (INT.: noem onderwerp) het minst belangrijk vinden? Waardoor komt dat?
- Wat voor rol moet Nederland innemen bij de grensoverschrijdende doelen zoals (haal genoemde doelen aan): zelf oplossen of in samenwerking met andere landen? Wat is dan van belang om rekening mee te houden?
- Evt.: Hoe actief moet Nederland zich opstellen in haar buitenlandbeleid (voortrekkersrol of niet)? En in hoeverre heb je de indruk dat Nederland dat nu wel of niet doet? Waardoor heb je die indruk?

01.25	25 min.	Afweging accent: meer op binnenland of buitenland gericht
-------	---------	--

INT. doel: de stemming peilen over welke problemen het zwaarst wegen en binnenlands of buitenlandse belangen

- Graag wil ik een indruk krijgen wat jullie mening is over de volgende stelling: De Nederlandse regering moet zich minder richten op het buitenland en meer op de problemen in eigen land. Willen jullie je mening aangeven op dit formulier? Dan bespreken we de antwoorden zo met elkaar.
- *INT. inventariseert de gegeven antwoorden op de flipover*
- Degenen die het (zeer) eens zijn met de stelling: kun je je antwoord toelichten? Waardoor komt het dat je dit vindt?
- Degenen die het (zeer) oneens zijn met de stelling: kun je je antwoord toelichten?
- Welke redenen zijn voor jullie van belang om meer met/ in het buitenland te doen? (*INT.: denk aan handelsbelang, veiligheid, klimaat, veiligheid, mensenrechten*)
- Kun je je een situatie voorstellen waarin Nederland zich meer op problemen in het buitenland richt? Welke situatie? En waarom deze?
- Kun je je een situatie voorstellen waarin Nederland zich meer op problemen in eigen land richt? Welke situatie? En waarom deze?

- Ik noem jullie een paar voorbeelden van zaken die zich in het buitenland afspelen: oorlog, ramp, pandemie, versnelling klimaatverandering. In hoeverre moet Nederland dan met het buitenland bezig zijn? Waardoor komt dat?
 - In hoeverre maakt het uit of het iets tijdelijks is zoals een ramp of juist iets structureels zoals een oorlog?
- Voor welke situaties/ thema's moet je voornamelijk de belangen van Nederland voorop stellen? En waarom?
- Voor welke situaties/ thema's moet je vooral de belangen van de wereld/ buitenland voorop stellen? En waarom?
- In hoeverre kunnen deze belangen samengaan? Hoe dan?
- Welke gevolgen heeft het als Nederland de eigen belangen vooral van belang vindt/ voorop stelt? Waar leidt het toe?
 - Hoe wenselijk of onwenselijk is dat?
 - Wat betekent dat voor de relaties met andere landen op de langere termijn (INT.: eigen hachje redden kan betekenen dat je bij andere kwesties geen medewerking krijgt in het buitenland)
- En wat als Nederland de belangen van andere landen mee laat wegen/ van belang vindt: waar leidt dat toe?
 - Hoe wenselijk of onwenselijk is dat?
 - Wat betekent het voor de relaties met andere landen op langere termijn?

01.50	10 min.	Afronding
-------	---------	-----------

- Het SCP doet vaak onderzoek naar wat Nederlanders vinden van allerlei maatschappelijke en politieke ontwikkelingen. Dat doen ze met online vragenlijsten en ook met dit soort groepsgesprekken. Als je het voor het zeggen zou hebben: welk onderwerp of welke kwestie zouden ze dan eens moeten voorleggen aan Nederlanders in hun onderzoek? Wil je dat op dit formulier noteren? Dat mag in steekwoorden.
- En waaraan zouden ze daarbij dan echt moeten denken/niet vergeten?
- Zijn er nog dingen niet aan de orde geweest, maar die je wel belangrijk vindt om te noemen?
- Vragen uit de meekijkruimte?
- *Dank voor de medewerking.*

Bijlage 2 – Respondentoverzicht

Groep 1 – regio Amsterdam | t/m mbo opgeleiden

M/V	Leeftijd	Huishoudsamenstelling	Opleiding	Beroep / Functie
V	34	Alleenstaand	MBO	Niet werkzaam
M	32	Samenwonend, met thuiswonende kinderen	MBO	Ontwerper
M	53	Alleenstaand	MBO 2, 3, 4 of MBO oude structuur	Kok
V	43	Getrouwd, meerdere kinderen die thuis wonen	MBO 2, 3, 4 of MBO oude structuur	Pedagogisch medewerkster
V	63	Getrouwd, met uitwonend(e) kind(eren)	MAVO / eerste 3 jaar HAVO en VWO / VMBO (theoretische en gemengde leerweg)	Gepensioneerd of VUT: Receptioniste Telefoniste

Groep 2 – regio Amsterdam hbo-plus opgeleiden

M/V	Leeftijd	Huishoudsamenstelling	Opleiding	Beroep / Functie
M	44	Getrouwd, meerdere kinderen die thuis wonen	HBO-/WO master of doctoraal	Procesmanager
M	53	Getrouwd, meerdere kinderen die thuis wonen	HBO-/WO master of doctoraal	Manager Gebouwbeheer
M	61	Alleenstaand	HBO-/WO master of doctoraal	Vertaler
M	30	Alleenstaand	HBO-/WO master of doctoraal	Consultant
V	42	Alleenstaand	HBO- / WO- propedeuse / HBO -WO bachelor of kandidaats	Re-integratiebegeleider

V	67	Alleenstaand, met uitwonend(e) kind(eren)	HBO- / WO- propedeuse / HBO -WO bachelor of kandidaats	Gepensioneerd of VUT: Secretaresse
V	27	Alleenstaand	HBO-/WO master of doctoraal	Werkloos: Financieel Analist
V	33	Getrouwd, één kind die thuis woont	HBO-/WO master of doctoraal	Psycholoog

Groep 3 – regio Eindhoven t/m mbo-opgeleiden

M/V	Leeftijd	Huishoudsamenstelling	Opleiding	Beroep / Functie
M	73	Getrouwd, met uitwonend(e) kind(eren)	MBO 2, 3, 4 of MBO oude structuur	Gepensioneerd of VUT: Supermarktmanager
V	39	Getrouwd	MBO 2, 3, 4 of MBO oude structuur	Arbeidsongeschikt; voorheen Interieurverzorgster
M	56	Getrouwd, meerdere kinderen die thuis wonen	MBO 2, 3, 4 of MBO oude structuur	SHEQ Responsible
V	37	Getrouwd, meerdere kinderen die thuis wonen	MBO 2, 3, 4 of MBO oude structuur	Verpleegkundige // Triagist HAP
V	48	Alleenstaand, meerdere kinderen die thuis wonen	MBO 2, 3, 4 of MBO oude structuur	Crediteurenadministratie
V	51	Alleenstaand, één kind die thuis woont	MAVO / eerste 3 jaar HAVO en VWO / VMBO (theoretische en gemengde leerweg)	Management assistente (kliniek)
M	32	Alleenstaand	MBO 2, 3, 4 of MBO oude structuur	Project medewerker / voorraadbeheerder

Groep 4 – regio Eindhoven hbo-plus opgeleiden

M/V	Leeftijd	Huishoudsamenstelling	Opleiding	Beroep / Functie
V	26	Alleenstaand	HBO-/WO master of doctoraal	IT

V	36	Alleenstaand, één kind die thuis woont	HBO-/WO master of doctoraal	Manager Hogeschool Opleiding Verpleegkunde
V	48	Alleenstaand	HBO-/WO master of doctoraal	Career Advisor / Trainer / Coach / Docent
M	67	Getrouwd, uitwonend(e) kind(eren)	HBO-/WO master of doctoraal	Gepensioneerd of VUT: Manager
V	54	Getrouwd, meerdere kinderen die thuis wonen	HBO-/WO master of doctoraal	IT Service Manager
M	51	Getrouwd	HBO- / WO- propedeuse / HBO -WO bachelor of kandidaats	Helpdesk medewerker / Planner
M	45	Getrouwd, meerdere kinderen die thuis wonen	HBO- / WO- propedeuse / HBO -WO bachelor of kandidaats	Bankmedewerker
M	30	Getrouwd	HBO- / WO- propedeuse / HBO -WO bachelor of kandidaats	Assistent theatermanager